

ΔΕΙΓΜΑ 6

Η ΛΙΜΝΗ ΠΛΑΣΤΗΡΑ

ΜΙΑ ΜΕΓΑΛΗ ΤΕΧΝΙΚΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ
ΣΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Άποψη της λίμνης Πλαστήρα

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Εί
ναι γνωστό ότι μεγάλες τεχνικές παρεμβάσεις στο φυσικό περιβάλλον με μοναδικό κριτήριο την οικονομική εκμετάλλευση έχουν προκαλέσει ανεπανόρθωτες οικολογικές καταστροφές σε όλα τα μήκη και τα πλάτη της γης. Αντί όμως να δαιμονοποιείται γι' αυτές η τεχνολογία, πρέπει να καταδικάζεται η ασύνητη χρήση της από τον άνθρωπο, όταν αυτός δεν τη διαχειρίζεται ως Προμηθέας, αλλά ως *άμαρτίνοος* Επιμηθέας. Γιατί ο προικισμένος με την *προμήθεια* άνθρωπος οφείλει να επιλύει τα προβλήματα με έργα που θα έχουν θετικές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Η επίγνωση των ορίων της φύσης κατά περίπτωση είναι απαραίτητη, καθώς ακόμα και μια θετική παρέμβαση δεν νομιμοποιεί άλλες ομοειδείς κάπου αλλού. Απαραίτητες λοιπόν είναι κατά τον προγραμματισμό των τεχνικών έργων η ευαισθησία, η σύνεση και η γνώση, προϋποθέσεις για την εξα-

σφάλιση της βιοποικιλότητας και της αειφορίας. Διαφορετικά, ακόμα και οι αγαθότερες προθέσεις κάνουν αναπόφευκτες τις «παράπλευρες απώλειες».

Οι ανάγκες οικονομικής ανάπτυξης υπαγόρευσαν μεταπολεμικά την αξιοποίηση και των υδάτινων πόρων της χώρας μας. Από τα σημαντικότερα έργα που κατασκευάστηκαν τότε (1956-1961, επί πρωθυπουργίας Κων/νου Καραμανλή) είναι η τεχνητή λίμνη Νικολάου Πλαστήρα (Ταυρωπού ή Μέγδοβα, από το όνομα του ομώνυμου παραπόταμου του Αχελώου), 25 χλμ. δυτικά της Καρδίτσας, σε υψόμετρο 720 μέτρων, με τη δημιουργία φράγματος ύψους 83 και μήκους 220 μέτρων. Το έργο πλαισιώθηκε από το υδροηλεκτρικό εργοστάσιο 12 χλμ. έξω από την πόλη της Καρδίτσας, ενώ από τα νερά της λίμνης υδροδοτούνται η πόλη, οι Σοφάδες και 36 χωριά της περιοχής, των οποίων τα αγροκτήματα έκτασης 114.000 στρεμμάτων αρδεύονται από τα νερά της λίμνης.

Η λίμνη δημιουργήθηκε στο οροπέδιο της Νεβρόπολης των θεσσαλικών Αγράφων. Για την κατασκευή της τα κτήματα απαλλοτριώθηκαν, με αποτέλεσμα μέρος του πληθυσμού να απομακρυνθεί από την περιοχή. Κάποιοι, με τις αποζημιώσεις που έλαβαν, αγόρασαν χωράφια και εγκαταστάθηκαν στα πεδινά, ενώ άλλοι μετοίκησαν στην πόλη ή τα μεγαλύτερα αστικά κέντρα της χώρας. Όσοι έμειναν χρειάστηκε να αναπροσαρμόσουν τις δραστηριότητές τους στα νέα δεδομένα.

Σήμερα η λίμνη, πέρα από τις ευεργετικές επιπτώσεις της λειτουργίας της στην ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής του νομού Καρδίτσας, έχει εξελιχθεί σε καταλύτη ανάπτυξης της τοπικής οικονομίας. Ως αξιοθέατο έχει απαλλάξει την περιοχή από την απομόνωση και από την οικονομία της αυτοκατανάλωσης του πρωτογενούς τομέα, επιτρέποντας στους κατοίκους να διαμορφώσουν

Άποψη της λίμνης Πλαστήρα

Χάρτης Νομού Καρδίτσας

ένα συνδυασμό παραδοσιακών μορφών παραγωγής, προβολής και διάθεσης των τοπικών προϊόντων με την παροχή υπηρεσιών. Επειδή όμως το δέλεαρ του κέρδους συχνά είναι ακαταμάχητο (είναι χαρακτηριστική η αύξηση των τιμών γης κατά την περίοδο 1996-2001, που φτάνει μέχρι και 250%), η

τοπική κοινωνία και η πολιτεία καλούνται να βρουν τη χρυσή τομή μεταξύ οικονομικής ανάπτυξης και διατήρησης της ιδιαίτερης τοπικής φυσιογνωμίας, ώστε να αποφευχθεί η αλλοτρίωση. Πρόκειται για ένα στοίχημα που, δυστυχώς, άλλες περιοχές της χώρας μας το έχουν χάσει προ πολλού.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

I Οργάνωση του σχεδίου εργασίας (project)

▷ Διατύπωση θέματος

«Η λίμνη Ν. Πλαστήρα. Απολογισμός και προοπτικές μιας μεγάλης τεχνικής παρέμβασης στο φυσικό περιβάλλον».

▷ Πηγές αφόρμησης

Μια επίσκεψη στη λίμνη, μια αναφορά στο υδρευτικό σύστημα της πόλης.

▷ Σκοποί

1. Να έρθουν σε επαφή οι μαθητές με ένα μεγάλο τεχνικό έργο της περιοχής τους.
2. Να αξιολογήσουν την παρουσία του.
3. Να διαμορφώσουν ασφαλή κριτήρια για

τον τρόπο με τον οποίο ο άνθρωπος οφείλει να προσδιορίζει τη σχέση του με το περιβάλλον.

▷ Άξονες

Από τους πολλούς άξονες που είναι δυνατόν να εξεταστούν στη θεματική μας επιλέγουμε τους εξής:

1. Άνθρωποι, φύση και οικονομία κατά την προ του φράγματος εποχή.
2. Το μέγεθος της παρέμβασης, λειτουργία του έργου και προοπτικές του.
3. Οι επιπτώσεις του έργου στο χώρο και την τοπική κοινωνία.

II Ανάπτυξη των αξόνων σε δραστηριότητες

ΑΞΟΝΑΣ 1

Άνθρωποι, φύση και οικονομία κατά την προ του φράγματος εποχή

1. Να επισκεφτείτε το Κέντρο Ιστορικών Μελετών και Ερευνών «Νικόλαος Πλαστήρας» στο Μορφοβούνι και να συγκεντρώσετε πληροφορίες για τη δράση του Ν. Πλαστήρα. Να γράψετε μια σύντομη βιογραφία του.
2. Από τη βιβλιογραφία να αντλήσετε υλικό για την ιστορία της ευρύτερης περιοχής, των οικισμών και των μνημείων της. Να κάνετε σύνθεση των πληροφοριών αυτών.
3. Να συγκεντρώσετε, μέσω συνεντεύξεων με ηλικιωμένους κατοίκους, πληροφο-

ρίες για την κατάσταση του φυσικού τοπίου της περιοχής της λίμνης και τις δραστηριότητες σ' αυτήν προ της κατασκευής του φράγματος, καθώς και για τις μεταβολές της επόμενης μέρας. Να δημιουργήσετε ένα κείμενο στο οποίο να ενσωματώνονται οι πληροφορίες αυτές.

4. Με την ίδια μέθοδο να συγκεντρώσετε πληροφορίες για τις οικονομικές δραστηριότητες, την παραγωγή, τη διαίτα, την ενδυμασία και γενικότερα το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων της περιοχής προ της κατασκευής του φράγματος. Να συντάξετε μια έκθεση.
5. Να συγκεντρώσετε από τη βιβλιογραφία πληροφορίες για τα έργα εκσυγχρονισμού και ανάπτυξης της χώρας κατά τη μεταπολεμική περίοδο.

ΑΞΟΝΑΣ 2

Το μέγεθος της παρέμβασης, λειτουργία του έργου και προοπτικές του

1. Από τον τύπο της εποχής (τοπικό και αθηναϊκό) να προσδιορίσετε τα προβλήματα που υπαγόρευσαν τη δημιουργία του φράγματος και τις προοπτικές που διατυπώνονταν τότε για την εξέλιξη της περιοχής. Να σχολιάσετε το βαθμό στον οποίο οι προοπτικές αυτές επαληθεύτηκαν.
2. Από τεχνικές εκθέσεις και μελέτες (βλ. βιβλιογραφία) να συγκεντρώσετε κατασκευαστικά δεδομένα του φράγματος (διάρκεια κατασκευής, υλικά, τεχνολογία, προσωπικό κτλ.). Τα βασικά στοιχεία να παρουσιαστούν στην τάξη.
3. Από τεχνικές εκθέσεις να συγκεντρώσετε πληροφορίες για τα υδρολογικά δεδομένα της λίμνης, καθώς και τη διαχείριση των υδάτινων πόρων, τα ενδεχόμενα προβλήματα επάρκειας για την κάλυψη των σημερινών αναγκών και τις σχετικές προοπτικές. Να συζητήσετε τις προοπτικές αυτές σε συνάρτηση με τις πιθανές επιπτώσεις τους.

ΑΞΟΝΑΣ 3

Οι επιπτώσεις του έργου στο χώρο και την τοπική κοινωνία

1. Μέσω συνεντεύξεων με επιστήμονες περιβαλλοντολόγους να συγκεντρώσετε πλη-

Δημήτρης Γιολδάσης, Καπνοχώραφα

ροφορίες για τις επιπτώσεις που είχε η δημιουργία της λίμνης στο φυσικό περιβάλλον. Σε ποιους τομείς αναφέρονται οι επιπτώσεις αυτές;

2. Σε περιβαλλοντική μελέτη για τη λίμνη επισημαίνεται ότι, «επειδή από ό,τι προβλέπεται οι επισκέπτες της λίμνης χρόνο με το χρόνο συνεχώς θα αυξάνονται, θα πρέπει να υπάρχει η δυνατότητα ελέγχου των δραστηριοτήτων τους, για να μην αποτελούν απειλή για το οικοσύστημα της λίμνης». Πώς αντιλαμβάνεστε την απειλή αυτή; Πώς αντιλαμβάνεστε τον έλεγχο; Να συζητήσετε και να διατυπώσετε προτάσεις.
3. Μέσω συνεντεύξεων, αλλά και εμπειρικά, να αναζητήσετε στοιχεία του παραδοσιακού πολιτισμού της περιοχής που διατηρούνται (αρχιτεκτονική, δίαιτα, παραγωγική διαδικασία προϊόντων, μαγειρική, συνταγές, έθιμα κτλ.). Υπάρχουν φορείς που ασχολούνται συστηματικά με τη διατήρηση και την προβολή τους; Να συζητήσετε το θέμα και να διατυπώσετε προτάσεις.
4. Να δημιουργήσετε έναν οδηγό για την επίσκεψη των αξιολογότερων ιστορικών μνημείων και αξιοθεάτων της περιοχής, παραθέτοντας τις απαραίτητες πληροφορίες για την καλύτερη εξυπηρέτηση του ξένου επισκέπτη.
5. Από την Αναπτυξιακή Εταιρεία Καρδίτσας και από άλλες πηγές να συγκεντρώσετε πληροφορίες σχετικές με την εξέλιξη της επισκεψιμότητας της περιοχής της λίμνης και τις προοπτικές της. Να συζητήσετε τα στοιχεία αυτά και να αξιολογήσετε τις διαγραφόμενες προοπτικές.
6. Να συγκεντρώσετε μέσω συνεντεύξεων πληροφορίες για τις οικονομικές δραστηριότητες που εμφανίζονται στην περιοχή μετά τη δημιουργία της λίμνης και τα συναφή προβλήματα. Να συζητήσετε τις προοπτικές για την επαγγελματική αποκατάσταση των νέων της περιοχής.

III Ενδεικτική προσέγγιση δύο δραστηριοτήτων προφορικής ιστορίας

I Δραστηριότητα 3 του άξονα 1

Μεθοδολογία: προφορικές συνεντεύξεις

Προσδιορισμός στόχων της δραστηριότητας.

Για την απάντηση στο γενικότερο ερώτημα του άξονα 1 «Άνθρωποι, φύση και οικονομία κατά την προ του φράγματος εποχή» κρίνεται απαραίτητη η πληροφόρηση για τις τότε σχέσεις ανθρώπων-τοπίου, αλλά και τις επιπτώσεις στη ζωή τους την «επόμενη μέρα».

Επιλογή πηγών πληροφόρησης. Η αμεσότερη πηγή πληροφόρησης, δεδομένου ότι το φράγμα κατασκευάστηκε πριν από 45 περίπου χρόνια, είναι οι ίδιοι οι κάτοικοι· επομένως επιλέγουμε τη συνέντευξη με ηλικιωμένους ντόπιους.

Διατύπωση της δραστηριότητας. Κατά τη διατύπωση της δραστηριότητας προσδιορίζουμε τις πηγές, περιγράφουμε τις εστίες του ενδιαφέροντός μας (θέματα, χρόνος), καθώς και τον τρόπο αξιοποίησής τους: «Να συγκεντρώσετε, μέσω συνεντεύξεων με ηλικιωμένους κατοίκους, πληροφορίες για την κατάσταση του φυσικού τοπίου της περιοχής της λίμνης και τις δραστηριότητες σ' αυτήν προ της κατασκευής του φράγματος, καθώς και για τις μεταβολές της επόμενης μέρας. Να δημιουργήσετε ένα κείμενο στο οποίο να ενσωματώνονται οι πληροφορίες αυτές».

Προετοιμασία. Επισφαλής ή επιλεκτική μνήμη είναι δυνατόν να οδηγήσει το μάρτυρά μας σε ανακριβείς πληροφορίες. Οι συνεντεύξεις, λοιπόν, θα είναι τουλάχιστον δύο ή πρέπει να επιδιώκεται μια δεύτερη συνέντευξη επιβεβαίωσης.

Οι μαθητές θα αναζητήσουν στο περιβάλλον τους τα κατάλληλα πρόσωπα· την επόμενη μέρα αποφασίζουμε ποια από αυτά είναι περισσότερο διαθέσιμα και αξιοπίστα. Οι μαθητές που θα αναλάβουν να πάρουν τις συνεντεύξεις ενημερώνονται από το διδάσκοντα για τις προϋποθέσεις μιας σωστής διαδικασίας συνέντευξης (βλ. Εισαγω-

γή), καταρτίζουν μαζί τον κατάλογο των ερωτήσεων, εφοδιάζονται με τον απαραίτητο εξοπλισμό και ενημερώνουν τους υποψήφιους μάρτυρες για το θέμα, ώστε να έχουν αυτοί εύλογο χρόνο για ανάκληση των πληροφοριών. Προετοιμάζουν προσεκτικά συγκεκριμένες ερωτήσεις, ενώ οι ίδιοι έχουν την απαραίτητη πληροφόρηση για το θέμα.

Μετά τη λήψη των συνεντεύξεων ακολουθεί η απομαγνητοφώνηση και η καθαρογράφησή τους. Μαγνητοταινίες και κείμενα απομαγνητοφώνησης κατατίθενται στο φάκελο εργασίας, μαζί με τα στοιχεία της πορείας της έρευνας, αλλά και πληροφορίες για τους μάρτυρες και τα κριτήρια επιλογής τους.

» Συνέντευξη με τον κ. Τηλέμαχο Θυμίοπουλο, 75 ετών, κάτοικο Καλυβίων Πεζούλας, όπου και γεννήθηκε

Ερ.: Θα μπορούσατε να μας περιγράψετε την περιοχή της λίμνης και να μας μιλήσετε για τις δραστηριότητες σ' αυτήν πριν από την κατασκευή του φράγματος;

Απ.: Τότε ήταν ένα οροπέδιο, που το διέσχιζε ο Μέγδοβας που χυνόταν στον Αχελώο. Με τα νερά του ποτίζονταν τα χωράφια του οροπεδίου. Η περιοχή που βρίσκεται τώρα η λίμνη ήταν ο μόνος χώρος που είχανε τα χωράφια τους οι κάτοικοι και η κύρια ασχολία τους ήταν η γεωργία. Καλλιεργούσαν καλαμπόκι, πατάτες, φασολάκια, που αποτελούσαν την κύρια τροφή των κατοίκων. Η οικονομι-

Ημιορεινές περιοχές

Καλύβια Πεζούλας

κή κατάσταση ήταν χαμηλή και η ζωή δύσκολη. Οι αγρότες, για να βρισκονται πιο κοντά στα χωράφια, δημιούργησαν εκτός από το κύριο χωριό (Πεζούλα, Φυλακτή) τα λεγόμενα Καλύβια Πεζούλας, Καλύβια Φυλακτής κτλ.

Ερ.: Μιλήστε μας για τους τρόπους μετακίνησης και τους δρόμους που υπήρχαν πριν από την κατασκευή της λίμνης.

Απ.: Οι μετακινήσεις γίνονταν με τα ζώα: άλογα, μουλάρια, γαϊδούρια. Υπήρχε ένας δρόμος που οδηγούσε στην Καρδίτσα. Διέσχισε κάθετα το οροπέδιο, περνούσε από το Τσαρδάκι, κάτω από τη Μονή Κορώνης, επικοινωνούσε με τα χωριά Μεσενικόλα και Μορφοβούνι (Βούνεσι), τη Μητρόπολη (Παλαιόκαστρο) και κατέληγε στην Καρδίτσα. Το τμήμα του δρόμου από Καλύβια Πεζούλας-Πεζούλα-Φυλακτή-Νεράιδα υπήρχε πριν, όπως και τώρα. Με την κατασκευή

Μονή Κορώνας

της λίμνης έγινε και ο δρόμος που περνά από όλα τα χωριά γύρω από τη λίμνη: είναι φαρδύς, ασφαλτοστρωμένος, αλλά σε μερικά σημεία χρειάζεται διαπλάτυνση.

Ερ.: Θυμόσατε πώς κατασκευάστηκε το φράγμα και από ποιους;

Απ.: Το φράγμα άρχισε να χτίζεται το 1958 από τη γαλλική εταιρεία Λυονέ, τελείωσε περίπου το 1961 και το 1962 η λίμνη είχε γεμίσει νερό.

Ερ.: Πώς αντιμετώπισαν οι τότε κάτοικοι της περιοχής το έργο;

Απ.: Οι κάτοικοι αντιδράσανε τότε. Το 1957 τους δώσανε 7.000 δραχμές το στρέμμα για απαλλοτριώσεις. Όμως δεν ήθελαν την κατασκευή της λίμνης, γιατί εκείνη την εποχή δεν μπορούσαν να καταλάβουν τη χρησιμότητά της για τους ίδιους και για το νομό γενικότερα.

Ερ.: Τι απέγιναν οι νοικοκυραίοι που είχαν ιδιοκτησίες στο χώρο της λίμνης;

Απ.: Οι περισσότεροι, με τα χρήματα της αποζημίωσης, αγорάσανε χωράφια στον κάμπο ή αγорάσανε διαμερίσματα, ορισμένοι όμως τα φάγανε σε σύντομο χρονικό διάστημα και μείνανε στον άσο. Όσοι έμειναν, στην αρχή, οι εργασίες τους περιορίστηκαν και ασχολήθηκαν με την κτηνοτροφία και την καλλιέργεια κήπων και κάποιες συμπληρωματικές δραστηριότητες. Στην αρχή η νεολαία έφευγε από την περιοχή για Αθήνα, Θεσσαλονίκη κτλ. Μετά ανοίξαν μερικά μαγαζιά, ταβέρνες-ψησταριές ως επί το πλείστον. Η περιοχή αναπτύχθηκε τα τελευταία χρόνια που υπήρξε το κίνητρο του Leader (επιδότησεις) και όταν δημιουργήθηκαν οι Καποδιστριακοί Δήμοι.

» Συνέντευξη με τον αιδεσιμότατο
Σεραφείμ Γκούμα,
ιερέα Κρυνονεριού, ετών 70

Ερ.: Θα μπορούσατε να μας περιγράψετε την περιοχή της λίμνης και να μας πείτε για

τις δραστηριότητες σ' αυτήν πριν από την κατασκευή του φράγματος;

Απ.: Αυτό που λέμε Μέγδοβας δεν ήταν μέσα στο οροπέδιο αλλά πίσω. Υπήρχαν διάφορα ρέματα που έπεφταν στο οροπέδιο. Υπήρχε και μια λεκάνη, η γούρνα της Βαβάς, δηλ. της γριάς, που είχε χέλια. Στην περιοχή που καλύπτεται τώρα από νερό καλλιεργούσαν μόνο καλαμπόκι. Καλλιεργούσαν επίσης φασολάκια και πατάτες, όλα χωρίς κοπριά, ήταν η περιοχή εύφορη. Στην ευρύτερη περιοχή υπήρχε μεγάλη καλλιέργεια σταριού, μέχρι 500 στρέμματα. Εκτός από τη γεωργία υπήρχε και κτηνοτροφία· είχαμε αγελάδες, άλογα, μουλάρια, κατσίκια πολλά, ενώ χρησιμοποιούσαμε και ξυλεία από την περιοχή. Κάτω στο ρέμα υπήρχε επίσης άμμος, χαλίκι και πέτρες που χρησιμοποιούσαν στις οικοδομές.

Ερ.: Μιλήστε μας για τους τρόπους μετακίνησης και τους δρόμους που υπήρχαν πριν από την κατασκευή της λίμνης.

Απ.: Υπήρχε ένας δρόμος που σκεπάστηκε από τη λίμνη. Αυτόν παίρναμε για να περάσουμε στο Τσαρδάκι, από όπου πηγαίναμε στην Καρδίτσα. Για να πας στην Καρδίτσα ήθελες μια μέρα, πολλοί πήγαιναν με τα πόδια. Όταν έγινε η λίμνη, βάλανε το πλοίο Αδαμάντιος και κάποιες βάρκες να κάνουνε συγκοινωνία.

Ερ.: Θυμόσαστε πώς κατασκευάστηκε το φράγμα και από ποιους;

Απ.: Το φράγμα κατασκευάστηκε από Γάλλους τεχνικούς που έμεναν στην Καρδίτσα. Δούλεψε σ' αυτό πολύς κόσμος από τα χωριά της περιοχής ως εργάτες, που κάθε μέρα πηγαينوέρχονταν στα χωριά τους, και η τοπική αγορά τονώθηκε από τα μεροκάματα, τα καφενεία (μπακάλικα) είχαν πολλά πράγματα, λάδια, ρύζια κτλ., και αυξήθηκε η κίνηση από τα σταθερά μεροκάματα. Η λίμνη για να γεμίσει έκανε δυο χρόνια.

Ερ.: Πώς αντιμετώπισαν οι τότε κάτοικοι της περιοχής το έργο;

Απ.: Όπως είπα, πολλοί δούλεψαν στο φρά-

μα, εξασφάλισαν δηλ. μεροκάματο σταθερό. Έπειτα ήταν και οι αποζημιώσεις. Τότε έγιναν διάφορες συζητήσεις, όπως να αποζημιωθούν με 5.000 το στρέμμα όσοι είχαν περισσότερα από 10 στρέμματα. Με τα χρήματα αυτά μπορούσες να αγοράσεις διαμέρισμα στην πόλη. Φυσικά δε συμφωνούσαν όλοι. Για όσους είχαν λιγότερα και είχαν δυο παιδιά, τους έδωσαν από τον αναδασμό χωράφια κάτω στον κάμπο. Υπήρξαν και άλλες προτάσεις, όπως, αντί για τα χωράφια να διοριστούν τα παιδιά τους στη ΔΕΗ ή να παίρνουν δωρεάν ρεύμα τα χωριά και να έχουν οι ντόπιοι το δικαίωμα ψαρέματος στη λίμνη.

Ερ.: Τι απέγιναν οι νοικοκυραίοι που είχαν καλλιεργήσιμες ιδιοκτησίες στο χώρο της λίμνης;

Απ.: Αφού χάθηκε η γη, εξαφανίστηκε και ο κόσμος. Υπήρξε τότε μετανάστευση στην Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη, αλλά και στο εξωτερικό· Γερμανία, Καναδά, Ηνωμένες Πολιτείες. Απόδειξη και ο μειωμένος αριθμός μαθητών των χωριών. Από όσους έφυγαν λίγοι γύρισαν. Από την άλλη, όσοι πήραν χωράφια στον κάμπο, τα χωράφια αυτά που έγιναν ποτιστικά, λόγω της λίμνης, πήραν αξία.

Παναγία η Πελεκητή

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ

Α/Α Ερωτήματος	Πληροφορίες για αξιοποίηση κατά τη σύνταξη του κειμένου	Ανατροφοδοτικά στοιχεία για συνεντεύξεις- επιβεβαιώσεις
1	Στο οροπέδιο της Νεβρόπολης, γόνιμη περιοχή που δεν είχε μόνιμες κατοικίες, αλλά καλύβια (που παρέμειναν ως τοπωνύμια), κύρια ασχολία των κατοίκων ήταν η γεωργία (καλαμπόκι, φασολάκια, πατάτες) για αυτοκατανάλωση, ενδεικτικό μη εμπορευματικής οικονομίας. Σε μικρότερο ίσως βαθμό οι κάτοικοι επιδίωξαν στην κτηνοτροφία, την αλιεία, την υλοτομία, ενώ προμηθεύονταν και αδρανή υλικά οικοδόμησης.	1. Διαπιστώνεται διαφωνία ως προς την παλιά ροή του Μέγδοβα. Διερεύνηση από άλλη πηγή. 2. Στοιχεία ανατροφοδότησης στο ανθρωπωνυμικό πεδίο: Τα επώνυμα Καλύβας, Καλυβιώτης κτλ. τι δηλώνουν;
2	Οι μετακινήσεις και οι μεταφορές παλιά γίνονταν με ζώα, και οι χρόνοι των διαδρομών ήταν μεγάλοι. Υπήρχε δρόμος που διέσχιζε από Δ προς Α το οροπέδιο και παρακάδια προς τα χωριά. Μετά την κατασκευή της λίμνης μόνο ένα τμήμα του παλιού οδικού δικτύου διατηρήθηκε, ενώ για τη συγκοινωνία ανάμεσα στις όχθες χρησιμοποιήθηκαν πλωτά μέσα.	Τι δηλώνει ο αφηγητής με τον όρο «δρόμος»;
3	Στη διάρκεια κατασκευής του φράγματος από γαλλική εταιρεία δούλεψαν στο εργοτάξιο πολλοί ντόπιοι, γεγονός που πρόσκαιρα υπήρξε θετικό για την τοπική οικονομία. Για να γεμίσει η λίμνη χρειάστηκαν 2 χρόνια.	Ποιες οι δεξιότητες των ντόπιων εργατών; Ποιες οι αμοιβές τους;
4	Πρέπει να υπήρξαν κάποιες αντιδράσεις, τα κίνητρα των οποίων δεν είναι σαφή. Πιθανότατα σχετίζονται με τις διαφορετικές αντιλήψεις των κατοίκων περί συμφέροντος. Αυτό συνάγεται από την ποικιλία προτάσεων που διατυπώθηκαν, αλλά και από τις διαφορετικές πορείες που ακολούθησαν οι διάφορες ομάδες κατοίκων.	Διαπιστώνεται διαφωνία ως προς το ποσό αποζημίωσης των ιδιοκτητών γης.
5	Από τους κατοίκους της περιοχής άλλοι επέλεξαν την αποκατάσταση στον κάμπο, άλλοι εισέπραξαν αποζημιώσεις σε χρήμα και τις επένδυσαν σε αστικά ακίνητα, άλλοι παρέμειναν στην περιοχή και τροποποίησαν εν μέρει την απασχόλησή τους, άλλοι μετανάστευσαν.	Η αποδημία οφείλεται μόνο στην κατασκευή της λίμνης ή εντάσσεται σε γενικότερες τάσεις του ελληνικού πληθυσμού της εποχής;

Ολοκλήρωση της δραστηριότητας

Αφού διερευνηθούν τα ζητήματα της στήλης της ανατροφοδότησης, οι μαθητές προχωρούν στη σύνθεση του κειμένου, το οποίο παρουσιάζουν στην τάξη.

III Δραστηριότητα 6 του άξονα 3**Προσδιορισμός στόχων της δραστηριότητας.**

Για την απάντηση στο γενικότερο ερώτημα του άξονα 3 «Οι επιπτώσεις του έργου στο χώρο και την τοπική κοινωνία» κρίνεται απαραίτητο να αντλήσουμε, μεταξύ άλλων, πληροφορίες για τις σύγχρονες οικονομικές δραστηριότητες και τις προοπτικές της περιοχής.

Επιλογή πηγών πληροφόρησης. Την αμεσότερη πηγή πληροφόρησης αποτελούν οι εμπλεκόμενοι, επιχειρηματίες, εκπρόσωποι αρχών ή

φορέων. Επομένως, η προσφορότερη μέθοδος για απόκτηση πληροφοριών από πρώτο χέρι είναι η συνέντευξη με αυτούς.

Διατύπωση της δραστηριότητας. Κατά τη διατύπωση ισχύουν οι προϋποθέσεις που λάβαμε υπόψη στο προηγούμενο παράδειγμα. Ειδικότερα εδώ, επειδή η επιλογή επαγγέλματος είναι στα ενδιαφέροντα των μαθητών αυτής της ηλικίας, κρίνεται σκόπιμο να ολοκληρωθεί η δραστηριότητα με συζήτηση των δεδομένων: «Να συγκεντρώσετε, μέσω συνεντεύξεων, πληροφορίες για τις οικονομικές δραστηριότητες που εμφανίζονται στην περιοχή μετά τη δημιουργία της λίμνης και τα συναφή προβλήματα. Να συζητήσετε τις προοπτικές για την επαγγελματική αποκατάσταση των νέων της περιοχής».

Προετοιμασία. Ισχύουν τα ίδια με το προηγού-

μενο παράδειγμα. Λόγω της ευρύτητας του φάσματος των εμπλεκομένων, οι συνεντεύξεις της δραστηριότητας αυτής χρειάζεται να είναι περισσότερες. Επιλέγουμε, όπως και στο προηγούμενο παράδειγμα, τα πρόσωπα από τους αγρότες, τον επιχειρηματικό κόσμο, τους ΟΤΑ, τους εργαζόμενους στη ΔΕΗ και τους ασχολούμενους με την περιβαλλοντική εκπαίδευση.

Ερωτηματολόγια. Είναι προφανές ότι στις διαφορετικές αυτές κατηγορίες ανθρώπων θα τεθούν διαφορετικές ερωτήσεις, ανάλογα με το πεδίο δραστηριότητάς τους. Καταρτίσουμε λοιπόν τα εξής ερωτηματολόγια.

▮ **Α. Συνέντευξη με ντόπιο κάτοικο**

1. Σε ποιο βαθμό η δημιουργία της λίμνης έχει επηρεάσει τη ζωή σας, τις μετακινήσεις, την εργασία, την οικονομική κατάσταση;
2. Πώς βλέπετε τις προοπτικές για συγκράτηση ή επάνοδο των νέων στην περιοχή;
3. Τι θα μπορούσε να γίνει για τη βελτίωση της κατάστασης;

▮ **Β. Συνέντευξη με τεχνικό της ΔΕΗ που εργάζεται στο φράγμα**

1. Ποιες οι συνθήκες εργασίας σας εδώ;
2. Πόσοι εργαζόμενοι απασχολούνται στο έργο;
3. Η διαχείριση της λίμνης και του φράγματος παρουσιάζει δυσκολίες;

▮ **Γ. Συνέντευξη με τον αντιδήμαρχο της περιοχής**

1. Ποια η σημασία του φράγματος και της λίμνης για την περιοχή;
2. Δημιουργούν κάποια προβλήματα τα δύο αυτά έργα;
3. Σε ποιο βαθμό τα δύο έργα επηρεάζουν την οικονομία της περιοχής;
4. Ποιες παρεμβάσεις θεωρείτε απαραίτητες για τη βελτίωση της οικονομίας της περιοχής;

▮ **Δ. Συνέντευξη με εστιατόρα ή ξενοδόχο**

1. Από πού κατάγεστε και με τι ασχολείστε;
2. Γιατί επιλέξατε αυτό το είδος επιχειρηματικότητας;

3. Ποια η κίνηση στη διάρκεια του έτους;
4. Ποιες οι συνήθειες κατηγορίες πελατών; Γιατί έρχονται στην περιοχή;
5. Είναι αποδοτική η επιχειρηματικότητα στον τουρισμό εδώ;
6. Τι μπορεί να γίνει για βελτίωση της τουριστικής οικονομίας στον τόπο;

▮ **Ε. Συνέντευξη με επιστήμονα οικολόγο**

1. Ποια είδη χλωρίδας και πανίδας υπάρχουν στην περιοχή;
2. Ποιες οι θετικές ή αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον από τη λίμνη;
3. Ενδείκνυται η περιοχή για οικότουρισμό; Για ποιους λόγους;
4. Ποια τα σημαντικότερα οικολογικά προβλήματα της περιοχής;

Στον πίνακα που ακολουθεί σταχυολογούμε ορισμένες από τις απόψεις που διατυπώθηκαν κατά τις συνεντεύξεις. Οι απόψεις αυτές, σύμφωνα με τη διατύπωση της δραστηριότητας, αποτελούν υλικό αφόρμησης της συζήτησης που θα ακολουθήσει.

Συζήτηση. Κατά τη συζήτηση θα διατυπωθούν από τους μαθητές απόψεις για τα πολύ ενδιαφέροντα θέματα που τίγονται στις συνεντεύξεις, γεγονός που προσδοκάται ότι θα συμβάλει στη διαμόρφωση στάσεων. Μερικά από τα θέματα αυτά, επιγραμματικά, είναι τα εξής:

Ευρωπαϊκά προγράμματα και ανάπτυξη της υπαίθρου, κίνητρα εγκατάστασης στην περιφέρεια, σχέση τεχνικών υποδομών-οικονομικής ανάπτυξης, επιλογή επαγγέλματος και τόπου διαμονής, διαχείριση τεχνικών έργων, οικοσύστημα και οικονομική ανάπτυξη, παράδοση και τουρισμός, προβλήματα τουριστικής οικονομίας κ.ά.

Τη συζήτηση σκόπιμο είναι να οργανώσει ο διδάσκων σε συνεργασία με τους μαθητές, να υπάρξει ενημέρωση και άλλων ενδιαφερόμενων μαθητών και καθηγητών και να τη συντονίσει ο διδάσκων.

Επίσης, σκόπιμο είναι να οργανωθεί από το σχολείο παρουσίαση των αποτελεσμάτων σε δημόσια ανοιχτή εκδήλωση.

Α/Α		ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΣΤΗΝ ΤΑΣΗ
Α1	1	Ο τουρισμός ανέδειξε τα νέα για τον τόπο επαγγέλματα στα ξενοδοχεία, εστιατόρια, ψησταριές, κρεπωλεία, καταστήματα με παραδοσιακά προϊόντα της περιοχής, με κρασιά. Είναι θετική για την περιοχή εξέλιξη τα τελευταία κίνητρα του προγράμματος Leader (επιδοτήσεις) καθώς και η δημιουργία των Καποδιστριακών Δήμων.
	2	Τώρα με τον τουρισμό η νεολαία, οι νέοι, ή επανέρχονται ή δε φεύγουν.
	3	Δε διατυπώνονται προτάσεις.
Α2	1	Οι μετακινήσεις είναι ευκολότερες, το οδικό δίκτυο καλύτερο. Οι τοπικοί παραγωγοί πουλάνε, δίπλα στη λίμνη, σε πάγκους ντόπια προϊόντα (γλυκά, μαρμελάδες, τραχανά, μέλι, ρεβύθια, φασόλια κ.ά).
	2	Η δυνατότητα απασχόλησης δεν αποτελεί το μοναδικό κίνητρο για εγκατάσταση εδώ. Υπάρχει μεγάλο πρόβλημα με τα οικόπεδα, γιατί η Ζώνη Οικιστικού Ελέγχου (ΖΟΕ) που ισχύει από το 1984 περιορίζει τις δυνατότητες εγκατάστασης νέων και οι τιμές της γης είναι πλέον υπερβολικές.
	3	Η ΖΟΕ πρέπει να αλλάξει. Να διαπλατυνθεί ο περιφερειακός δρόμος. Να προωθηθεί το χιονοδρομικό κέντρο. Να συνεχιστούν ευρωπαϊκά προγράμματα, όπως το Leader. Να γίνεται πιστοποίηση ποιότητας των τοπικών προϊόντων βιολογικής καλλιέργειας.
Β	1	Οι συνθήκες απασχόλησης και ιδιαίτερα στο φράγμα είναι δύσκολες λόγω των κλιματολογικών συνθηκών.
	2	Στο φράγμα της ΔΕΗ εργάζονται περίπου 60 άτομα, μεταξύ των οποίων αρκετοί ντόπιοι.
	3	Δεν υπάρχουν δυσκολίες διαχείρισης της λίμνης. Υπάρχουν προοπτικές εμπλουτισμού της με νερά του Ίστρου, όπως έγινε με την εκτροπή του Κερασιώτη. Χρειάζεται σταθερή διαχείριση των νερών, για να μη διαταράσσεται το οικοσύστημα της περιοχής.
Γ	1	Η κατασκευή του φράγματος αποτελεί ουσιαστική και πολλαπλή συμβολή. Αρδεύει 300.000 στρέμματα και υδρεύει 80.000 κατοίκους. Παράλληλα, η ηλεκτρική ενέργεια που παράγεται είναι αξίας 0,5 δισ. δρχ. ετησίως, ενώ η λίμνη αποτελεί το επίκεντρο τουριστικής ανάπτυξης του νομού.
	2	Οι τεχνικές παρεμβάσεις δε δημιούργησαν κανένα πρόβλημα. Αντίθετα αναβάθμισαν την περιοχή.
	3	Τα τελευταία 20 χρόνια επενδύθηκαν περισσότερα από 20 δισ. δρχ. σε έργα υποδομής και τουριστικής ανάπτυξης. Σήμερα επισκέπτονται ετησίως τη λίμνη περισσότερα από 1 εκατομμύριο άτομα από την Ελλάδα και το εξωτερικό.
	4	Το οδικό δίκτυο είναι επικίνδυνο σε αρκετά σημεία. Πρέπει να προστατευτεί το υδάτινο δυναμικό, το φυσικό περιβάλλον, καθώς επίσης η λαϊκή αρχιτεκτονική και η πολεοδομία των οικισμών.
Δ1	1	Γεννήθηκα και μεγάλωσα στην Καρδίτσα. Η γιαγιά μου κατάγεται από τη Φυλακτή, ο παπούς μου ήταν μελισσοκόμος. Η οικογένεια του πατέρα μου είχε εγκατασταθεί στην Καρδίτσα και από το 1950 έρχονταν συνεχώς τα καλοκαίρια στη Νεβρόπολη. Οι επιχειρήσεις μου, καφέ-σνακ-μπαρ και κατάστημα με παραδοσιακά τοπικά προϊόντα, λειτουργούν 3,5 χρόνια.
	2	Επέλεξα αυτές τις επιχειρήσεις γιατί έλειπαν, αλλά και για να βοηθήσω τους ντόπιους παραγωγούς.
	3	Περίοδοι αιχμής Χριστούγεννα, Νέο έτος, Απόκριες, 25η Μαρτίου, Πάσχα, Αγίου Πνεύματος, 28 Οκτωβρίου, κυρίως όμως το καλοκαίρι, ειδικότερα τον Αύγουστο, αλλά και τα Σαββατοκύριακα. Τις υπόλοιπες μέρες η κίνηση είναι ελάχιστη.
	4	Έλληνες 98% από Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Καρδίτσα. Έρχονται για το τοπίο, τη γαλήνη, τα τοπικά εδέσματα, αλλά και για κυνήγι, ορειβασία, ψάρεμα στη λίμνη και επίσκεψη μονών της περιοχής.
	5	Στα 3,5 χρόνια που έχω τις επιχειρήσεις δουλεύουν πολύ καλά όλο το χρόνο. Είναι αποδοτική η επιχειρηματικότητα στον τουρισμό εδώ, όπως την αντιλαμβανόμαστε σαν νέοι επαγγελματίες. Θα λέγαμε, μάλιστα, ότι πετύχαμε 100%, αν καταφέραμε ο κόσμος να μην έρχεται μόνο τα τριήμερα και τις γιορτές, αλλά περισσότερες μέρες μέσα στη βδομάδα.

	6	Βασικό είναι να γίνουν αθλητικές εγκαταστάσεις προετοιμασίας αθλητικών ομάδων, τους θερινούς μήνες, καθώς και οριομένα ξενοδοχεία, ώστε να επαρκούν για τις περιόδους αιχμής. Η λίμνη είναι πάντα προσιτή, γιατί οι αρχές το φροντίζουν. Ορισμένες φορές όμως τα ΜΜΕ με λανθασμένες ειδήσεις, π.χ. πως η λίμνη Πλαστήρα είναι κλειστή λόγω χιονιών, μας δημιουργούν προβλήματα, καθώς ακυρώνονται κρατήσεις δωματίων. Πρώτο μέλημά μας είναι να μη χαλάσει το περιβάλλον, να υπάρχει πάντα καθαριότητα και να διατηρηθεί η ομορφιά της περιοχής μας, γι' αυτό θέλουμε ήπιες παρεμβάσεις στο περιβάλλον.
Δ2	1	Κατάγομαι από το Κρυονέρι. Πριν από 5 χρόνια ανακαίνισα το σπίτι του Νικολάου Πλαστήρα και δημιούργησα ξενοδοχείο-ξενώνα δυναμικότητας 35 κλινών, που φέρει και το όνομά του. Το κτίσμα έγινε πάνω στα παλιά θεμέλια με πέτρα και ξύλο, για να δένει με το περιβάλλον.
	2	Πριν από 10 χρόνια περίπου άρχισαν να χτίζονται τα πρώτα ξενοδοχειακά συγκροτήματα. Έβλεπα τη μελλοντική ανάπτυξη της λίμνης.
	3	Γενικά υπάρχει πληρότητα της τάξεως του 50%. Συνήθως η κίνηση είναι ανεβασμένη αργίες, γιορτές, σαββατοκύριακα. Τις καθημερινές μπορεί να είμαστε άδειοι τελείως.
	4	Επισκέπτες είναι κυρίως ελεύθεροι επαγγελματίες. Οι περισσότεροι θέλουν να επισκεφθούν μοναστήρια, να κάνουν περίπατο στα βουνά, ιππασία, κυνήγι, ποδήλατο στη λίμνη, το χειμώνα έρχονται και κάποιοι κληνηγοί.
	5	Θεωρώ ότι πέτυχα επαγγελματικά.
	6	Μας λείπει η «παιδεία» στην εξυπηρέτηση και την πολλαπλή προσφορά σε δραστηριότητες στους πελάτες. Παράδειγμα, υπάρχει ημιτελές χιονοδρομικό κέντρο, όμως η πολιτεία δεν ενδιαφέρεται να το ολοκληρώσει για να έχει ο πελάτης εναλλακτικές λύσεις. Υπάρχει κακή κατάσταση του οδοστρώματος και χρειάζεται ασφαλτόστρωση του δρόμου για τη χιονοδρομική πίστα. Οι πελάτες μαγεύονται από την περιοχή, αλλά τους στενοχωρεί η έλλειψη παιδείας στο σέρβις, η έλλειψη μαγαζιών με παραδοσιακά είδη της περιοχής και η απουσία Τράπεζας ή μηχανήματος ανάληψης χρημάτων. Χρειάζεται μεγαλύτερη οργάνωση, επενδύσεις και όχι περιστασιακή ενασχόληση με δραστηριότητες όπως η ποδηλασία, η ορειβασία, το κανόε-καγιάκ. Θα μπορούσαν να γίνουν αθλητικές εγκαταστάσεις για τους επισκέπτες και προετοιμασία ομάδων (γήπεδα βόλεϊ, τένις, μπάσκετ, 5Χ5), να οργανώνονται στη λίμνη κωπηλατικοί αγώνες, χειμερινό κέντρο πατινάζ, αεροδρόμιο για άμεση πρόσβαση.
Ε	1	Η βλάστηση είναι εκπληκτική σε ποικιλία και πυκνότητα (αιθαλή, πλατύφυλλα, κωνοφόρα, φυλλοβόλα, θάμνοι). Η πανίδα δεν έχει μεγάλα αρπακτικά (αρκούδα, λύκος, τσακάλι) αλλά όλη την άλλη ποικιλία μικρότερων ζώων.
	2	Δεν υπάρχουν θετικές επιπτώσεις από τις παρεμβάσεις στη φύση. Η έλευση του νερού μόνο πρόσφερε βελτίωση οπτική ή βελτίωση διαμονής. Αρνητικές επιπτώσεις είναι η απώλεια ζωής και κατοικίας πολλών ζώων, το μεγαλύτερο υδάτινο φορτίο, που ίσως προκαλέσει γεωλογικές ανακατατάξεις. Επίσης, η ισοπέδωση 120.000 στρεμμάτων στην πεδιάδα της Καρδίτσας κατέστρεψε την υπάρχουσα χλωρίδα και πανίδα, ενώ η εκεί χρήση λιπασμάτων αποδείχτηκε αρνητική για το περιβάλλον.
	3	Υπάρχουν πολλοί επισκέπτες· οι κάτοικοι εφαρμόζουν σε μερικές περιπτώσεις τον οικουρισμό. Η περιοχή είναι πρόσφορη για πάσης φύσεως τουρισμό.
	4	Δεν υπάρχει ρύπανση των υδάτων της λίμνης από τις ψηλότερες περιοχές. Πέρα από την αρχική αλλοίωση του περιβάλλοντος, δεν υπάρχουν οικολογικά προβλήματα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

I Φορείς και υποδομές πληροφόρησης και εκπαίδευσης περιοχής λίμνης Πλαστήρα

- ▶ Κέντρο Ιστορικών Μελετών και Ερευνών «Νικόλαος Πλαστήρας»
- ▶ Πνευματικό Κέντρο Μεσενικόλα
- ▶ Σύλλογος Μορφοβουνιτών
- ▶ Σύλλογος Κερασιωτών
- ▶ Σύλλογος Λαμπεριωτών
- ▶ Σύλλογος Μοσχατιανών
- ▶ Μορφωτικός Λαογραφικός Σύλλογος (Κρουνέρι)
- ▶ Πολιτιστικός Σύλλογος Καροπλεσίου
- ▶ Σύλλογος Γυναικών Αγ. Τριάδα (Καλύβια Πεζούλας)
- ▶ Εκπολιτιστικός Σύλλογος Μπελοκομίτη
- ▶ Πολιτιστικός Σύλλογος Καρτσιωτών «Παναγία Πελεκητή»
- ▶ Υδροβιολογικός σταθμός
- ▶ Παρατηρητήριο Ορνιθοπανίδας στη θέση Ζυγογιανναίκα
- ▶ Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και Έρευνας Νεοχωρίου
- ▶ Βοτανικός Κήπος Νεοχωρίου
- ▶ Εκπαιδευτικό Δάσος Μπελοκομίτη
- ▶ Πειραματικός σταθμός οργανικής καλλιέργειας Μορφοβουνίου

II Επιλογή βιβλιογραφίας

- Γριβέλλας, Λ., Καραφύλλης, Ν. & Β. Μαγόπουλος, *Εγχειρίδιο Τοπικής Ιστορίας*, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, Καρδίτσα 1997.
- Κουτσογιάννης, Δ., Ευστρατιάδης, Α. & Α. Κουκουβίνος, *Υδρολογική διερεύνηση της διαχείρισης της λίμνης Πλαστήρα*. Ημερίδα για την παρουσίαση του ερευνητικού έργου «Διερεύνηση των δυνατοτήτων διαχείρισης και προστασίας της ποιότητας της Λίμνης Πλαστήρα», Μάρτιος 2002, Δήμος Καρδίτσας, Καρδίτσα 2002.
- Κουτσούρης, Α., *Οικοτεχνικές και αγροτουριστικές δραστηριότητες στη λίμνη Πλαστήρα*. Εισήγηση στο Πανευρωπαϊκό Σεμινάριο με θέμα «Ο αγροτουρισμός και η συμβολή του στη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς των χωρών της Ευρώπης», Υπουργείο Γεωργίας υπό την αιγίδα της UNESCO, Πλωμάρι Λέσβου, 1-7 Ιουνίου 1997.
- Κουτσούρης, Α. & Δ. Γάκη, «The quest for a sustainable future: alternative tourism as the lever of development», ανακοίνωση στο 10ο Παγκόσμιο Διεπιστημονικό Συνέδριο Τουρισμός και Πολιτισμός στην Λειψόφρο Ανάπτυξη, ΕΜΠ, Αθήνα, 19-21 Μαΐου 1998.
- Λακίδης, Α., *Περιηγήσεις στη λίμνη Πλαστήρα*, Αθήνα 2001.
- Πρόντζας, Ε., *Οικονομία και γαιοκτησία στη Θεσσαλία*, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1992
- Στρογγύλης, Απ., *Το ανάρτικο αεροδρόμιο*, Αθήνα 1988.
- Τόλης, Δ., *Το χωριό Καροπλεσι και η περιοχή Αγράφων*, Θεσσαλονίκη 1969.
- ΥΠΕΧΩΔΕ-ΕΠΠΕΡ, Δήμος Καρδίτσας, Αναπτυξιακή Καρδίτσας ΑΕ., *Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη περιοχής Λίμνης Ν. Πλαστήρα Ν. Καρδίτσας*, Αθήνα, Δεκέμβριος 2001.
- Σχέδιο ανάπτυξης περιφέρειας Θεσσαλίας 2000-2006, για το III ΚΠΣ*, ΤΕΕ-Τμήμα Κεντρικής και Δυτικής Θεσσαλίας (11-6-1998).

Ενδεικτικοί δικτυακοί τόποι

- ▶ <http://www.culture.gr/maps/thessal/karditsa/karditsa/html>
- ▶ http://www.aegean.gr/lid/internet/elliniki_ekdosi/Dimosieuseis/Anthopoulou.htm